

ԹՐԵՅՆՒՆԳ-ՊԼԱՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԱՎԱԳ ԴԴՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍ- ՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆԸ

Դալլաքյան Ա.Յ

Խաչատուր Աբովյանի հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մասնագիտական կրթության և կիրառական մանկավարժության ամբիոնի դասախոս մանկավարժական գիտությունների թեկնածու

*Հաջողությունը հաճախ հանճարի և խելագարի միջև
միակ տեսանելի տարբերությունն է:
Պիեռ Բաուսոն*

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. մասնագիտական կողմնորոշում, կարիերա, աշխատաշուկա, հանրակրթական մոդել, հաջողության բանաձև:

Հասարակության պատմության զարգացման տարբեր փուլերում մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրը մշտապես եղել է ուշադրության կենտրոնում. մանկավարժների, հոգեբանների, փիլիսոփաների, համեմատաբանների (կոմպարատիվիստների), սոցիոլոգների և այլոց կողմից այս ուղղությամբ առաջադրվել և ստեղծվել են տարբեր մոդելներ: Մասնագիտության ճիշտ ընտրության, մասնագետի կոմպետենտության, աշխատաշուկայում մրցունակ լինելու հանգամանքն այսօր ուղղակիորեն պայմանավորում է մարդու կենսամակարդակն ու կյանքի որակը:

Հայաստանում սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի փոփոխություններն առաջ են բերել աշխատաշուկայի մասնագիտական ճկունության և մրցունակության անհրաժեշտություն. նախկին մասնագիտությունները մեծ մասամբ չեն համապատասխանում արդի կյանքի պահանջներին, իսկ նորերը դեռևս լիովին ձևավորված չեն:

Ստեղծված իրավիճակում որոշակի խնդիրներ են ծառանում նաև ավագ դպրոցականների մասնագիտության ընտրության հարցում: Առաջնային է դառնում մասնագիտական կողմնորոշմանը նպաստող կենսական խթանների ուսումնասիրումը, որ կարևոր է նաև պետական մակարդակով արդյունավետ քաղաքականություն և մարտավարություն մշակելու համար:

Համաշխարհայնացման և սոցիալ-տնտեսական գործընթացների արագ զարգացման պայմաններում իրականության մեջ ցկյանս աշխատատեղերին փոխարինելու են գալիս աշխատանքի առավել ճկուն տեսակները. մարդիկ աշխատանքի տեղավորվելու, հաջողության հասնելու, սեփական գործ սկսելու համար հարկադրված են ակտիվ գործունեություն ծավալել՝ ցուցաբերելով այնպիսի հատկություններ, ինչպիսիք են հարմարվողականությունը, նախաձեռնողականությունը, համագործակցությունը և այլն: Չնայած այն հանգամանքին, որ հիմնախնդիրը գտնվում է հասարակության ուշադրության կենտրոնում, ներկա բարեփոխումների ժամանա-

կահատվածում դպրոցները դեռևս պատրաստ չեն այդ գործընթացն արդյունավետ իրականացնել, քանի որ ավագ դպրոցի ինստիտուտն գտնվում է դեռևս կայացման փուլում:

Մարդու մասնագիտական պիտանելիության պատմությունը գալիս է հնագույն ժամանակներից: Մոտ 2,5 հազարամյակ առաջ Պլատոնը գրել է. «Ամեն առանձին անհատ պետք է զբաղվի այնպիսի մի բանով, ինչը պետք է պետությանը, և միևնույն ժամանակ նրանով, ինչին նա իր ամբողջ էությանմբ ամենաշատն է համապատասխանում»:[7] Այսպիսով՝ հույն փիլիսոփան Նախանշել է այն, որ աշխատանքի և հասարակության զարգացման գործում անխուսափելի է անհատի գործունեության դերերի տարանջատումը:

Մարդկային հասարակության վաղնշական շրջանում մասնագիտության ընտրություն դեռևս չի եղել. մարդն ինքն էր անում ամեն ինչ՝ հոգավով կենսական անհրաժեշտության առաջին պետքերը, յուրացնելով բնության պատրաստի բարիքները՝ հընթացս պաշտպանվելով հնարավոր բոլոր վտանգներից: Այդ ամենին վաղ տարիքից մասնակցում էին երեխաները:

Նախնադարյան համայնական հասարակարգում դաստիարակությունը կրում էր համայնական, տարերային և ընդօրինակման բնույթ. երեխաների դաստիարակությամբ զբաղվում էին բոլորը: Այդուհանդերձ, Նախնադարյան մարդը ենթագիտակցաբար դաստիարակությունը, հետևաբար նաև աշխատանքի մեջ կատարում էր սեռային տարբերակում, ըստ որի՝

տղաները դաստիարակվում էին տղամարդկանց, իսկ աղջիկները՝ կանանց միջավայրում: Ամենօրյա աշխատանքային շփումների ընթացքում երեխաները յուրացնում էին կենսականորեն անհրաժեշտ կարողություններ, ունակություններ և հմտություններ, ծանոթանում համայնքի՝ ավանդույթների վերածված սովորույթներին: Աշխարհագրական և բնակլիմայական պայմանները որոշում էին տվյալ հասարակարգի և նրա անդամների զբաղվածության բնույթը:

Մարդու մասնագիտական պիտանելիության պատմության մի շարք բաղադրիչների գնահատման մասին տեղեկությունները հասնում են մինչև անտիկ շրջան: Դրանք հիմնականում վերաբերում են գիտելիքների, կարողությունների և ընդունակությունների դիագնոստիկային: Հին Բաբելոնում դեռևս Զ. ա. երրորդ հազարամյակում գրագիրներ պատրաստող դպրոցի շրջանավարտներին ենթարկում էին մի շարք փորձությունների՝ ստուգելով նրանց գիտելիքների մակարդակը: Այդ ժամանակաշրջանում գրագրի մասնագիտությունը բարձր պահանջարկ ուներ: Բազմակողմանի պատրաստվածության շնորհիվ գրագիրը դառնում էր Մեսոպոտամի քաղաքակրթության կենտրոնական դեմքը. բաժանում էր ունեցվածքը, չափում էր հողատարածքներ, երգում, նվագում էր երաժշտական տարբեր գործիքներ և այլն:

Մասնագիտական կողմնորոշման այս կարգի օրինակներ եղել են նաև Հին Հունաստանում և Հին Արևելքի երկրներում՝ Եգիպտոսում, Հնդկաստանում, Չինաստանում և

այլուր: Այսպես՝ Սպարտայում պետությունը հատուկ զբաղվում էր 7-18 տարեկան աղջիկների և տղաների ռազմաֆիզիկական դաստիարակությամբ՝ նպատակ ունենալով պատրաստելու զինվորներ, որը Սպարտայում համարվում էր մասնագիտություն, իսկ Էֆեբյան՝ Յունաստանի ազատության և անկախության դպրոցը, պատրաստում էր Էֆեբներ՝ ռազմարվեստի հմուտ մասնագետներ: Մինևույն ժամանակ Աթենքի հռետորական և փիլիսոփայական դպրոցներում կրթվում և մասնագիտանում էին երեսուն տարին լրացած առևտրական արհեստկրատիայի այն ներկայացուցիչները, որոնք պետք է կառավարեին Աթենքը: Այս պաշտոնում նրանք մնում էին մինչև հիսուն տարեկան, որից հետո անցնում էին թոշակի և զբաղվում էին աշխարհի հայեցողության (փիլիսոփայական) հարցերով: Իր հերթին դեմոսը՝ ազատ գյուղացին, ով ընտրում էր Ատիկայի կառավարիչներին, մասնագիտանում էր արհեստների և արվեստների մեջ: Դեմոսի մասնագիտացման հարցերով հիմնականում զբաղվում էին ընտանիքները: Պետությունը առաջադրում էր մի պայման. այն ընտանիքները (ծնողները), որոնք իրենց երեխաներին չէին տալիս արհեստի կամ արվեստի, հետագայում՝ ծերության տարիներին, զրկվում էին երեխաների հոգաժողովունից և հովանավորությունից: Թերևս այս և վերը նշված գործոններով էր պայմանավորված, որ Զ.ա. 5-րդ դարում Ատիկան դարձավ ժամանակի ամենազարգացած ստրկատիրական պետություններից մեկը, որտեղ համաչափորեն զարգանում էին գիտությունները, արհեստները

և արվեստները:

Հանրապետական Յոմփ քաղաքական և մշակութային կյանքի փոփոխվող պայմաններում հրատապ է դառնում հռետոր պատրաստելու խնդիրը: Յոմփը, հետևելով Յունաստանի օրինակին, բացում է հռետորական բարձր տիպի դպրոցներ, որտեղ սովորեցնում էին հռետորություն և փիլիսոփայություն, ուսումնասիրում իրավագիտություն, քաղաքացիական իրավունք: Տիրելով բազմաթիվ երկրների՝ կայսրությունը պահանջում էր հավատարիմ պաշտոնյաների հսկայական հաստիքներ: Խնդրի լուծումը հռոմեական կայսրերը դնում էին բարձր տիպի դպրոցի, իսկ հավատարիմ մասսա դաստիարակելու խնդիրը՝ տարրական դպրոցի առաջ:

Զ.ա. առաջին հազարամյակի կեսերին Յնդկաստանում բնակչությունը բաժանվում է չորս հիմնական կաստաների՝ բրախմաներ (քուրմեր), կշատրիաներ (զինվորականներ), վայշաներ (հողագործներ, արհեստավորներ, առևտրականներ) և շուդրաներ (վարձու աշխատողներ, ծառաներ, ստրուկներ): Բրախմաների առաջնային կարողությունը նրանց մտավոր արժեքներն էին, կշատրիաներինը՝ ուժը և հզորությունը, վայշաներինը՝ աշխատասիրությունն ու համբերությունը, իսկ շուդրաներինը՝ հնազանդությունը: Առաջին երեք կաստայի համար ուսուցումն սկսվում էր հատուկ արարողակարգով, որով չանցած երեխաները զրկվում էին հետագա կրթություն ստանալու իրավունքից: Առաջին երեք բարձր կաստաներում նորացման արարողակարգը և հետագա ուսուցման բովանդակությունը միատեսակ չէին: Բրախմաների

համար նորացման ժամկետը համարվում էր ութ, կշատրիաների համար՝ տասնմեկ, իսկ վայշաների համար՝ տասներկու տարեկանը: Տարբեր էին նաև կրթական ծրագրերը. բրախմաներինը ավելի ընդարձակ էր, իսկ կշատրիաների և վայշաների ծրագրերն ունեին մասնագիտական ուղղվածություն: Կշատրիաները սովորում էին ռազմական արվեստ, վայշաները՝ գյուղատնտեսական աշխատանքներ և արհեստներ:

Նույն ժամանակաշրջանում Զինաստանում լայն տարածում ունեին պետական ծառայողի մասնագիտությունը և այդ պաշտոնին հավակնող մասնագետի ընտրության կարգը: Դա տոնական յուրօրինակ արարողակարգ էր, որով ողջունում էին պաշտոնին հավակնել համարձակվող երիտասարդներին: Հաճախ քննության թեմաներն ընտրում և անց էին կացնում կայսրերը:

Հին Եգիպտոսում հայրն անառարկելի հեղինակություն էր որդիների համար: Նախնիների մասնագիտությունները ժառանգաբար անցնում էին սերունդներին: Իրենց մասնագիտությունը երեխաներին էին փոխանցում քրմերը, երաժիշտները, հողագործները, արհեստավորները: Առանձնակի կարևորվում էր նաև գրագրի մասնագիտությունը. այն համարվում էր սոցիալական բարեկեցության անհրաժեշտ գրավական: Հին պապիրուսներում հաճախ գրվում էր. «Իմացի՛ր՝ չկա ուրիշ պաշտոն, բացի գրագրի պաշտոնից, որտեղ մարդը միշտ դեկավար է»: Կրթության վերջին փուլում երեխաներին ուսուցանում էին գեղեցկախոսություն, որը համարվում էր գրագրի մասնագի-

տական կարևոր որակներից մեկը. «Խոսքը գեներից ուժեղ է», «Խոսքը փրկում է, բայց նաև խորտակում է» և այլն:

Հին Եգիպտոսում կրթության ընթացքում մասնագիտացումը հետզհետե մեծանում էր, օրինակ՝ Զ.ա. 5-րդ դարում ստեղծվեցին բժշկական դպրոցներ: Այդ ուղղությամբ արդեն ստեղծվել էին բժշկագիտական գրքեր, որոնցում ախտորոշված էին ավելի քան 500 տարբեր հիվանդություններ: Հատուկ տեղ էին գրավում կայսերական-արքայական դպրոցները, որտեղ ուշադրություն էին հատկացնում հին բնագրերի թարգմանությանը՝ թարգմանչական արվեստին:

Հայկական լեռնաշխարհում ստրկատիրական առաջին պետությունը եղել է **Ուրարտուն**, որի մշակույթը զարգացման բարձր մակարդակի է հասել Զ.ա. 9-7-րդ դարերում: Ուրարտացիներն ունեին իրենց սեպագիրը, զբաղվում էին երկրագործությամբ, անասնապահությամբ, կավագործությամբ և այլ արհեստներով, կառուցում էին ջրամբարներ, ճարտարապետական կոթողներ: Անշուշտ, տնտեսության և մշակույթի այդօրինակ զարգացումն անհնար էր առանց դպրոցների, որոնք գործում էին մեհյաններին կից և արտոնված էին աշխարհիկ ու հոգևոր ավագանու համար: Իբրև դաստիարակ-ուսուցիչներ դպրոցում աշխատում էին քրմերը՝ կազմակերպելով պատանիների դաստիարակության և մասնագիտության ընտրության գործը: Մեհյաններից բացի գործում էին նաև աշխարհիկ բնույթի ռազմաֆիզիկական ուսումնական հաստատություններ (ուսման բո-

վանդակությունն ընդգրկում էր ֆիզիկական վարժություններ, գին-վարժություններ, ռազմախաղեր, ռազմարշավներ և այլն), որտեղ մասնագիտանում էին վերնախավի երեխաները: Ստորին խավի երեխաների դաստիարակությունը հիմնականում իրականացվում էր ընտանիքում և կրում էր աշխատանքային բնույթ:

Ը. ա. 189թ. մինչև 1 թվականը Յայաստանը թե՛ տնտեսական, թե՛ ռազմական և թե՛ գիտության ու արվեստի ասպարեզում դասվում էր աշխարհի առաջադեմ և զարգացած երկրների շարքին:

Արտաշեսյան և Արշակունյաց հարստությունների ժամանակաշրջանում Յայաստանում գործում էին պետական-աշխարհիկ, մեհենական-հոգևոր և ռազմա-ֆիզիկական ուսումնական հաստատություններ: Պետական-աշխարհիկ դպրոցները նախատեսված էին ավագանու և ազատանիի երեխաների համար. այս դպրոցի նպատակն էր պետությանն ու արքային նվիրված գործունյա ազնիվ հպատակներ դաստիարակելը: Մեհենական-հոգևոր դպրոցները նախատեսված էին քրմերի և նրանց զավակների կրթության ու դաստիարակության համար. նպատակն էր՝ պատրաստել հոգևոր պաշտոնյաներ և գիտության մարդիկ: Ռազմա-ֆիզիկական դպրոցներում սովորում էին նախարարների և ազատանիի զավակները. ֆիզիկապես կոփված սերնդի դաստիարակությունը պիտի նպաստեր հայոց պետականության հզորացմանը:

5-7-րդ դարերում Յայաստանի մի շարք նահանգներում գործում էին բարձր տիպի հատուկ միջնա-

կարգ դպրոցներ, որոնք կոչվում էին վարդապետարաններ: Շրջանավարտները, համապատասխան ավարտական քննություններ հանձնելով, ստանում էին վարդապետի աստիճան, ինչը նրանց իրավունք էր վերապահում զբաղվելու քարոզչությամբ և ուսուցչությամբ:

Յայ իրականության մեջ ուսուցման տարածներից մեկն էլ հեռագնաց ուսուցումն էր, երբ բանիմաց և ուսումնասեր աշակերտներին գործուղում էին օտար երկրներ՝ բարձրագույն կամ մասնագիտական կրթություն ստանալու: Հեռագնաց ուսանողներն ուսումնասիրում էին լեզուներ, գիտություններ և արվեստներ: Այս ոլորտում նրանք հմտանում էին և վերադառնալով հայրենիք՝ իրենց գիտելիքներն ու փորձը ծառայեցնում էին երկրի բարօրությանը: Նույն սկզբունքով հայկական միջնադարյան համալսարաններում ուսանում և տարբեր մասնագիտություններ էին ստանում օտարազգի ուսանողներ. այսօրինակ փոխուսուցումը նպաստում էր ժողովուրդների հոգևոր մերձեցմանը, գիտությունների ու մշակույթների զարգացմանը:

Մասնագիտական կողմնորոշման խնդիրները հասարակական հետաքրքրության շրջանակում հայտնվել են միայն 19-րդ դարի վերջերից: Այն դրույթը, որ իր ունակություններին համապատասխան մասնագիտություն և աշխատանք ընտրած անհատի գործունեությունը առավել շահեկան է և՛ իր, և՛ հասարակության համար, հիմք է դարձել մասնագիտության ընտրության գիտական հիմնավորման անհրաժեշտության համար: Մի կողմից սա աշխատաշուկայի, զբաղմունքների և մասնագիտու-

թյունների ուսումնասիրությունն է, իսկ մյուս կողմից՝ երիտասարդների անհատականության, նրանց նախասիրությունների, ընդունակությունների և հակումների բացահայտման մեթոդների ստեղծումն ու կիրառումը: [2, էջ 6]

20-րդ դարի սկզբներին Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում մեծ հետաքրքրություն են առաջացնում մասնագիտական կողմնորոշման վերաբերյալ Ֆ.Թեյլորի և Ա.Ֆայոլի մշակած ուղղությունները: Եկամուտ ստանալու մրցակազմը հանգեցնում է արտադրանքի բարձր արժի և աշխատանքի կազմակերպման ճկուն ձևերի որոնման: Արտադրանքի արդյունավետության բարձրացումը հանգեցնում է աշխատանքային ոլորտի ընդգծված նեղացմանը: Մեծ քանակությամբ աշխատուժից ընտրվում են միայն լավագույնները: Ֆ.Թեյլորի համախոհները, առաջնորդվելով իրենց կողմից մշակված գիտական մեթոդներով, ստեղծում են մի համակարգ, ինչը տալիս է հնարավորություն նախնական և ընդհանրական ձևով մասնագիտական կադրերին ընտրելու: Այս համակարգի օգնությամբ, մասնագիտական կողմնորոշման հայեցակարգային մոտեցումից ելնելով, կադրերն ուղղորդվում էին այն աշխատավայրը, որտեղ նրանք կարող էին գերշահույթ ապահովել:

1908թ. հունվարին Բոստոնում իր աշխատանքն է սկսում երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման առաջին բյուրոն, որի գործունեությունն ուղղված էր դեռահասների մասնագիտական ընտրության և աշխատանքային ուղին որոշելու հարցի քննությանն ու լուծմանը: Հետագայում Նյու

Յորքում ևս կազմվում է նմանօրինակ բյուրո, որի խնդիրներից էր տարբեր մասնագիտությունների ոլորտում մարդուն առաջադրվող պահանջների ուսումնասիրությունը:

Այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում ակնհայտ է աշխատաշուկայի և մասնագիտական կրթության միջև անահավասարակշռությունը, քանի որ տնտեսության զարգացումները դեռևս լիարժեք արտացոլում չեն գտել մասնագիտական կրթության համակարգում: [1, էջ 8]

Ներկայումս բոլորովին այլ բնույթ ունի մասնագիտական կողմնորոշումը: 2012թ. հոկտեմբերին ՀՀ կառավարության կողմից որոշում է ընդունվել «Հայեցակարգ ՀՀ մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի զարգացման» մասին, որտեղ նախանշվում են ՀՀ-ում մասնագիտական կողմնորոշման իրականացման նպատակները, խնդիրները, սկզբունքները, հայեցակարգի իրականացման միջոցառումների ծրագիրը 2012-2015թթ. ժամանակահատվածում:

Սակայն չնայած այն, որ հիմնախնդիրը գտնվում է հասարակական և պետական այրերի ուշադրության կենտրոնում, դպրոցները դեռևս պատրաստ չեն այդ գործընթացն արդյունավետ իրականացնելու, քանի որ ավագ դպրոցները դեռևս գտնվում են կայացման փուլում: Անգամ հոսքային ուսուցումը չի փոխում իրավիճակը: Շրջանավարտները հաճախ չեն կարողանում ճիշտ կողմնորոշվել մասնագիտության ընտրության հարցում և ընդունվում են որևէ ուսումնական հաստատություն երկրորդ կամ երրորդ հայտով: Անշուշտ, սա

անպայմանորեն անդրադառնում է ուսման նկատմամբ նրանց դրդապատճառների վրա: Հետևապես գիտակցված, սեփական հնարավորություններին, խառնվածքին և հետաքրքրություններին համապատասխան մասնագիտության ընտրությունը դառնում է անձի զարգացման արդյունավետության գրավական: Անձնավորության կողմից մասնագիտության գիտակցված ընտրությունը ազդում է նրա հետագա կյանքի վրա, որոշում նրա ինքնաիրացման, ինքնաճանաչման, ինքնավերլուծության սահմաններն ու հնարավորությունները, մասնագիտական աճի հաջողությունը: Կարելի է փաստել, որ անհատի սոցիալականացման, մասնագիտական ուղին պլանավորելու «հաջողության բանաձևը» պայմանավորված է անձի կողմից մասնագիտության գիտակցված և ճիշտ ընտրությամբ:

Սեփական հաջողությունը անձի ինքնիրացումն է առօրյա գործունեության ընթացքում, իր տեղի որոնումն է և գործունեության արդյունավետության ապահովումն է սոցիալականացման ընթացքում: [3, էջ 4]

Ըստ մասնագիտական կողմնորոշման հայտնի մասնագետ Դավիթ Զոնլիի՝ մասնագիտական կրթության համար կարևոր են հետևյալ չորս հմտությունները՝ մտածողության հմտություններ (վերլուծելու, համադրելու, համեմատելու, հակադրելու, սեփական դիրքորոշումը հիմնավորելու և այլն), բովանդակային գիտելիքներ, ակադեմիական կարողություններ (ակադեմիական տեքստեր կարդալու և գրելու կարողություն), իրազեկվածություն (գիտելիքներ

բուհի կամ միջին մասնագիտական հաստատության կառուցվածքի, բովանդակության, հնարավորությունների և այլնի մասին): Մեկ այլ մոտեցում է առաջարկում Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Թոնի Վագները. նա առանձնացնում է սովորողների հետևյալ հիմնարար հմտությունները՝ քննադատական մտածողություն և խնդիրների լուծում, համագործակցություն ցանցերի միջոցով և առաջնորդություն ազդեցության միջոցով, ճկունություն և հարմարվողականություն, նախաձեռնողականություն և ձեռներեցություն, գրավոր և բանավոր արդյունավետ հաղորդակցություն, տեղեկույթի որոնում և վերլուծություն, հետաքրքրասիրություն և երևակայություն:

Այս ցանկը ևս վկայում է, որ կրթության ոլորտում անհրաժեշտ է կարևորել ոչ միայն ակադեմիական կրթությունը, այլև մարդկային որակների զարգացումը: [6, էջ 8-9]

Պարզելու համար գիտակցված մասնագիտության ընտրության հարցում ավագ դպրոցականների պատրաստվածության մակարդակը, մենք մեկ ուսումնական տարվա ընթացքում փուլային ուսումնասիրություններ ենք իրականացրել Երևան քաղաքի Հակոբ Կոչոյանի անվան հմ. 15 կրթահամալիրի 12-րդ դասարաններում: Մեր հիմնական նպատակն էր պարզել, թե մասնագիտական կողմնորոշման ծառայությունների ինչպիսի՞ ձևաչափ է գործում դպրոցում, ուսումնադաստիարակչական ի՞նչ աշխատանքներ են իրականացվում, որո՞նք են այն հիմնական ուղղությունները և հաջորդական քայլերը, որոնց շնորհիվ հնարավոր է ձևավորել և զարգացնել աշակերտների համա-

պատասխան կարողություններ և հմտություններ՝ սեփական մասնագիտական ուղին ճիշտ ընտրելու և այն պլանավորելու համար: Նշված հարցերը պարզաբանելու նպատակով փորձարարական աշխատանքի առաջին փուլում կատարել ենք մշտադիտարկում, կազմել հարցաթերթիկներ աշակերտների համար, երկրորդ փուլում հարցումներ ենք իրականացրել 12-րդ դասարանի՝ շուրջ 55 աշակերտների շրջանում, իսկ երրորդ փուլում մշակել ենք թրեյնինգ պլան՝ մասնագիտության պատրաստվածության ցածր մակարդակ ունեցող աշակերտների համար: Հարցաթերթիկների միջոցով բացահայտել ենք մասնագիտության ընտրության հարցում աշակերտների պատրաստվածության մակարդակը, բովանդակությունը, կառուցվածքը և հիմնական բաղադրիչները՝ դրդապատճառային, նպատակային, հուզականային, իմացական, գործունային-գործնական և ռեֆլեքսիվ-արդյունքային: Մեր կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզ դարձավ, որ ուսումնառության ընթացքում դպրոցականի մասնագիտության ընտրության կարողությունը զարգանում է մի քանի մակարդակներով՝ պայմանավորված արտաքին և ներքին դրդապատճառներով, և որի արդյունավետությունը հիմնականում պայմանավորված է այդ գործընթացն ապահովող մանկավարժական պայմաններով: Հետազոտության արդյունքում արձանագրվեց մասնագիտության պատրաստվածության երեք մակարդակ՝ բարձր, միջին և ցածր:

Նկատենք՝ հարցման ենթարկ-

ված աշակերտների շուրջ 70%-ը ցուցաբերեց բարձր մակարդակ. նրանք գիտակցում են իրենց ընտրած մասնագիտության սոցիալական նշանակության կարևորությունը, վստահ են մասնագիտության ճիշտ ընտրության մեջ, ունեն ձևավորված կայուն համոզմունքներ և արժեհամակարգ, որով ղեկավարվում են ապագա մասնագիտության ընտրության հարցում: Նրանք հստակ պատկերացնում են, թե մասնագիտական ի՞նչ կարողություններ և հմտություններ են իրենց անհրաժեշտ ապագա մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելու համար, և ցանկանում են ավելի զարգացնել դրանք:

Մասնագիտության ընտրության ուղղությամբ պատրաստվածության հարցում միջին մակարդակ ցուցաբերեց հարցմանը մասնակից աշակերտների 25%-ը, ինչը մեկնաբանվում էր այն հանգամանքով, որ նրանք, գիտակցելով իրենց նախընտրած մասնագիտության սոցիալական նշանակությունը և վստահ լինելով ընտրության հարցում, այնուամենայնիվ չունեին հստակ ձևավորված անձնային համոզմունքներ և արժեհամակարգ, խորությամբ չէին պատկերացնում, թե ի՞նչ կարողություններ և հմտություններ են անհրաժեշտ իրենց՝ ապագա մասնագիտության մեջ բարեհաջող ինքնաիրացվելու: Այս խմբի աշակերտներն ունեին որոշ հմտություններ, որոնք, սակայն, անհրաժեշտ չէին տվյալ մասնագիտությանը, չունեին իրենց ապագա մասնագիտական գործունեության հետ կապված հստակ տեսլական, նպատակ և խնդիրներ, մասնագիտական կարողությունների կա-

տարելագործման առումով միայն հնչում էին չձևավորված ցանկություններ:

Աշակերտների 5%-ը մասնագիտության պատրաստվածության ընտրության հարցում ցուցաբերեց ցածր մակարդակ: Այս խմբի մեջ մտնող դպրոցականները չունեին կայուն ձևավորված համոզմունքներ և արժեքային կողմնորոշիչներ ապագա մասնագիտության ընտրության հարցում. անգամ չէին պատկերացում, թե ի՞նչ կարողություններ են անհրաժեշտ հետագա մասնագիտական գործունեության իրականացման համար:

Դասղեկի հետ զրույցից պարզ դարձավ, որ այդ աշակերտները դասերի վատ են հաճախում, ունեն ցածր առաջադիմություն, խուսափում են արտադասարանական խմբակներից, միջոցառումներից, հասակակիցների հետ շփումներից: Նրանցից շատերն ունեին ընտանեկան, սոցիալական տարաբնույթ խնդիրներ. ոմանք երեկոյան ժամերին համատեղում էին ուսումը և ոչ մշտական աշխատանքը: Սա ոչ միայն մտահոգիչ և լուրջ խնդիր է ընտանիքի, դպրոցի համար, այլև ահագանգ՝ ուղղված մեր հասարակությանն ու պետությանը:

Թրեյնինգ պլան

Թեմա - Մասնագիտական կողմնորոշման ուղղորդում

Նպատակ - Նպաստել մասնակիցների ինքնաճանաչմանը, մաս-

հարելի է փաստել, որ Հակոբ Կոչոյան կրթահամալիրը իրականացնում է համակարգված շարունակական գեղարվեստական կրթություն՝ եռաստիճան համակարգով՝ ունենալով ինչպես տարական, հիմնական, այնպես էլ ավագ դասարաններ, բացահայտում և ուղղորդում է երեխաներին դեպի ապագա մասնագիտության ընտրություն: Իհարկե, դա պայմանավորված է մասնագիտական առարկաների հսկայական ժամաքանակով. երեխաները, բացի ուսումնական պարտադիր բաղադրիչից, ուսումնասիրում են նաև կերպարվեստ, քանդակագործություն, դիզայն, համակարգչային դիզայն և այլն: Այս ամենը երեխաներին ընձեռում է ինքնաբացահայտվելու, ինքնաիրացվելու և սեփական դրդապատճառները, թույլ և ուժեղ կողմերը հասկանալու և, վերջապես, մասնագիտության մեջ ճիշտ ինքնորոշվելու հնարավորություն:

Հետազոտության երրորդ փուլում մեր կողմից մշակվեց և ներդրվեց մասնագիտության պատրաստվածության ցածր մակարդակ ունեցող աշակերտների թրեյնինգ պլան ինքնորոշմանը միտված:

Նագիտական կողմնորոշմանը և մասնագիտական ուղղվածության բացահայտմանը:

Տևողությունը	Բովանդակությունը	Անհրաժեշտ ռեսուրսները
10 ր	Ծանոթություն Սառույցկոտորուկ «Այցեքարտ»	Տարբեր չափի և ձևի սպիտակ թղթեր, գունավոր մատիտներ
10ր	Խմբային կանոնների մշակում	Ֆլիպչարտ, մարկեր

15ր	Վարժություն՝ «Հինգ բնութագրող հատկանիշ»	Թղթեր, նշիչներ
20 ր	Պահանջներ և հնարավորություններ	Թերթեր, գրիչներ
10 ր	Energizer Ես երազում էի	Թղթեր, գրիչներ
15 -20ր	Վարժություն՝ «Մասնագիտություն-մասնագիտացում»	Մասնագիտություններ թղթերի վրա
15 ր	Վարժություն՝ «Ապագայի ճամպրուկ» Ամփոփում	Թղթե ճամպրուկներ, գրիչներ

Վարժություն 1. Ծանոթություն - «Այցեքարտ»

Նպատակը – մասնակիցների ծանոթացում, ներգրավում խմբային գործընթացի մեջ, լարվածության թուլացում, ինքնաներկայացում:

Անհրաժեշտ նյութեր – տարբեր չափի և ձևի սպիտակ թղթեր, գուլաձոր մատիտներ:

Ընթացքը: Մասնակիցները պետք է ստեղծեն իրենց «այցեքարտը»՝ նրա վրա գրելով այն անունը, որով կուզեին ներկայանալ. այն պիտի բնութագրի իրենց անձը, ինչպես նաև այն մասնագիտությունը, որը երազել են վաղ տարիքից:

Վարժություն 2. «Հինգ բնութագրող հատկանիշ»

Նպատակը-ինքնաճանաչման, արտահայտվելու հմտությունների, միջանձնային հարաբերությունների բարելավում:

Ըստ խմբավարի հրահանգի՝ խմբում յուրաքանչյուրն իր ձախ կողմում նստածի հետ կազմում է զույգ: Տրվում է մոտ 3-4 թույլ ժամանակ: Թեև զույգերը ճանաչում են միմյանց, այնուամենայնիվ յուրաքանչյուրը մի քանի նախադասությամբ բնութագրում է իրեն, որից հետո զուգընկերները փորձում են 5 հատկանիշով նկարագրել միմյանց:

Ռազմեր միմյանց: Հատկանիշները գրում են թղթի վրա, ապա ներկայացնում:

Խմբավարը մասնակիցներին ուղղում է մի շարք հարցեր. 1) արդյոք հեշտ էր նկարագրել ընկերոջը, 2) ո՞ր հատկանիշը նրանց կարծիքով չի բնորոշում իրենց, 3) արդյոք այդ հատկանիշները օգնում են մասնագիտության ընտրության հարցում, 4) կարևոր են դրանք մասնագիտական առաջընթացի համար:

Վարժություն 3. -«Պահանջներ և հնարավորություններ»

Նպատակը- անցկացնել մասնագիտության պահանջների և սեփական հնարավորությունների միջև համեմատական վերլուծություն:

Ընթացքը: Աշակերտները մեկական և 4 չափսի թուղթ են վերցնում, ծալում և բացիկի պես էջակալում: Խմբավարը բացատրում է, որ առաջին էջի վերին մասում

պետք է գրեն իրենց նախընտրած մասնագիտությունը, ապա էջն ուղղահայաց երկու մասի բաժանեն, մեկը նշեն «+», մյուսը՝ «-» նշանով: «+» նշանով սյունակում պետք է փորձեն գրել նախընտրած մասնագիտության՝ իրենց կարծիքով առավելությունները (դրական կողմերը), իսկ «-» նշանով սյունակում՝ բացասականները: Երկրորդ էջում պետք է գրեն բնավորության այն հատկանիշները, որակները, որոնք տվյալ մասնագիտությունը պահանջում է անձից (աշխատելիս օգտվում են 1-ին էջի տվյալներից): Օրինակ՝ երկրաբանի մասնագիտությունը պահանջում է դիմացկունություն, դիտողականություն, կոփվածու-

թյուն, կամքի ուժ և այլն: Օգտվելով նախորդ էջի տվյալներից 3-րդ էջում աշակերտները պետք է փորձեն ներկայացնել այն հմտությունները, կարողությունները, գիտելիքները և անձնային որակները, որոնք դեռևս պետք է ձեռք բերեն, ապա դրանք դասակարգեն 2 սյունակով: Զորորդ էջում պետք է գրեն, թե տվյալ մասնագիտության համար անհրաժեշտ հատկություններից յուրաքանչյուրն ինչպե՞ս և որտե՞ղ է հնարավոր ձեռք բերել, իսկ որո՞նք հնարավոր չէ և ինչո՞ւ: Աշխատանքն ավարտելով՝ աշակերտները խմբվում են ըստ մասնագիտական ոլորտների և վերլուծում են իրենց դիտարկումները:

Վարժություն 4. - « Ես երագում էի»

Մասնակիցները 3 րոպեի ընթացքում թղթի վրա գրում են այն մասնագիտությունը, որը երագում էին դառնալ մանկության տարիներին: Այնուհետ անանուն թուղթը տալիս խմբավարին: Վերջինս թղթերը խառնելուց հետո պատա-

հականության սկզբունքով վերադարձնում է դրանք: Մասնակիցներ պետք է «մտնեն» դերի մեջ՝ նշելով՝ իրենք ընտրե՞լ են այդ մասնագիտությունը, թե՞ ոչ: Ընտրությունը պետք է մեկնաբանվի:

Վարժություն 5. «Մասնագիտություն – մասնագիտացում»

Նպատակը – Մասնակիցների մեջ ձևավորել մասնագիտությունների և մասնագիտացումների մասին հստակ պատկերացում:

Ընթացքը: Խմբավարը մասնակիցներին ներկայացնում է մասնագիտություն և մասնագիտացում եզրույթների իմաստային տարբերությունները: Մասնագիտություն-

նը կարելի է ներկայացնել որպես «բարեկամ» մասնագիտացումների ամբողջություն: Օրինակ՝ մասնագիտություն՝ մանկավարժ, մասնագիտացում՝ ֆիզիկայի ուսուցիչ:

Այնուհետև մասնակիցներին տրվում է հրահանգ՝ փորձել ներկայացնել նման 5 խումբ:

Վարժություն 6. Ամփոփում - «Ապագայի ճամպորկ»

Նպատակը - ամրապնդել բացահայտված սեփական հատկանիշների հանդեպ մոտեցումը, արժևորել դրանք հետագա գործարկման համար:

Խմբավարը հանդիպման ավարտին նշում է. «Հանդիպման ընթացքում դուք բացահայտեցիք ձեզ բնորոշ այն գծերը, որոնք, ինչպես տեսանք, կարող են նպաստել Ձեր

մասնագիտական ուղղվածությամբ: Հիմա առաջարկում են հավաքել «ճամպուրուկ ապագայի համար»: Դրա մեջ տեղավորեք Ձեր այն հատկանիշը կամ հատկանիշները, որոնք կօգնեն կյանքում նախընտրած մասնագիտության ոլորտում կայանալու համար, կամ որը ձեր կյանքում մեծ նշանակություն ունի»:

Երեխաներն իրենց մտքերը «դնում են» ճամպուրուկի մեջ, ընթերցում են և փոխանցում խմբավարին (ցանկություն դեպքում կարող են պահել):

Այսպիսով՝ կիրառելով համապատասխան թերյնինք՝ պլանն՝ արձանագրվեց աշակերտների մասնագիտության պատրաստվածության ուղղությամբ մակարդակի բարձրացում, ցածր մակարդակ ունեցող աշակերտների թիվը նվազեց,ինչը փաստում է,որ մակավարժներն իրենց ամենօրյա աշխատանքում պետք է հետևողական իրականացնեն մասնագիտական կողմնորոշմանը միտված լուսավորչական աշխատանքներ,

համալիր միջոցառումների ծրագիր՝ կարևորելով աշխատաշուկայի պահանջները,ինչպես նաև բուհերի կողմից առաջարկվող ժամանակակից մասնագիտությունները և դրանց ներկայացվող պահանջները: Ամփոփելով և ամբողջացնելով վերը նշվածը՝ եզրահանգում ենք, որ մասնագիտության ընտրության գործընթացում կարևոր են անձի բնավորության գծերը, նախասիրություններն ու հետաքրքրությունները, որոնք նպաստում են ապագա մասնագիտության ճիշտ ընտրությանը և իբրև մասնագետ կայացմանը: Հետևապես, ցանկացած նոր քայլ կյանքում բացում է մի դուռ, որ տանում է դեպի ապագա:

Ամբողջ թերյնինքի նպատակն այն է, որ կարողանանք նպաստել աշակերտների ինքնաճանաչմանը, նրանց բնորոշ հատկանիշների բացահայտմանը և մասնագիտական ուղղվածության կողմնորոշմանը: «Հավաքելով ճամպուրուկը»՝ նրանք կամփոփեն թերյնինքը:

Ամփոփող հարցազրույց: Հարցազրույցի մոտավոր հարցերը.

Արդյո՞ք հետաքրքիր էր հանդիպումը: Ի՞նչ տվեց ձեզ այս ամենը: Ի՞նչ բացահայտեցիք Ձեր մեջ:

Կա՞ր մի բան, որ կուզեիք փոխել հանդիպման ընթացքում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գևորգյան Հ., «Կարիերան ավելին է, քան զուտ աշխատանքը» Երևան, Բրիտանական դեսպանատուն, Բրիտանական խորհուրդ, 2011, էջ8:
2. Թադևոսյան Հ. «Ուղեցույց հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների մասնագիտական կողմնորոշման», Երևան, 2016, էջ6:
3. «Կարիերայի առաջին քայլերի և զարգացման ձեռնարկ», Խ.Ա. Բովյանի անվան ՀՊՄՀ «Կրթության որակ և համապատասխանություն» երկրորդ վարկային ծրագիր, Երևան, 2013, էջ4:
4. ՀՀ մասնագիտական կողմնորոշման հայեցակարգ »: Երևան, 2012: «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենք:

5. 5. «Մասնագիտական կողմնորոշման » ձեռնարկ, COAF:Երևան, 2014, էջ8-9:

6. 6. www.livelib.ru/book/1000117118/quotes-gosudarstvo-platon

РЕЗЮМЕ

ТРЕЙНИНГ-ПЛАН ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

Даллакян А.Г

Преподаватель кафедры профессионального образования и прикладной педагогики Армянского государственного педагогического университета имени Хачатуря Абовяна, кандидат педагогических наук

В статье представлен процесс исторического развития профессиональной ориентации. Проанализированы существующие теоретические подходы относи-

тельно профессиональной ориентации. Выработан тренинг-план для профессиональной ориентации старшеклассников.

SUMMARY

A TRAINING PLAN FOR THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Dallaqyan A.

Lecturer Chair of Professional Education and Applied Pedagogy Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan, Candidate of Pedagogical Sciences

The article presents the historical process of development of professional orientation. Existing theoretical approaches to

professional orientation are subjected to analysis. Developed a training plan for professional orientation of high school students.